

gf 4.
AZ

EGYETEMI ÚJ RENDSZER

MIKÉPENI HASZNÁLÁSÁRÓL
AZ IFJUSÁG ÁLTAL.

BESZÉD,

MELYET AZ 1863. ÉVI TANSZAKNAK A M. KIR. EGYETEMNÉL
OCTOBER 5. TARTOTT ÜNNEPÉLYES MEGNYITÁSAKOR AZON
EGYETEM NAGY DÍSZTERMÉBEN TARTOTT

RUPP JÁNOS,

ORVOSTUDOR, AZ ÁLLAMORVOSTAN RENDES TANÁRA ÉS AZ ORVOSI KAR E. I. DÉKÁNJA.

BUDAN,
A MAGY. KIR. EGYETEM BETŰÍVEL.
1863.

1900

THE ROYAL CANADIAN

NAVY

THE ROYAL CANADIAN

NAVY
OFFICE OF THE CHIEF OF THE ROYAL CANADIAN NAVY
OTTAWA, CANADA

NAVY

THE ROYAL CANADIAN

NAVY

THE ROYAL CANADIAN

75

Tisztelt gyülekezet!

Ujra összesereglettünk az aulában: a tanár, hogy Istentől és szorgalmától nyert tudományát hirdesse, a haza ifjai, hogy az életpályára ismereteket gyűjtse-
nek. És miután, az elénkbe tűzött fontos feladatnak megoldhatása végett, parányiségünk érzetében, a mindenható Istent segedelmül hívtuk, most már az elődjünk által bevett dicséretes szokáshoz híven, egy ünnepélyes beszéddel nyitjuk meg a tanévet.

E beszédet mindig azon kar dékánja szokta tartani, melynek kebeléből a mindenkori rector választott, és ez azon ok, mely engem e szószékre vezet.

A beszédemre választandó tárgy felett gondolkodva, csakhamr tisztába jövék magammal az iránt, hogy eszmék költése végett valamely, az összeséget érdeklő, tárgyról kellend értekeznem, de nem csekély aggodalom foglalta el keblemet, midőn ezen általános feladat mi alakbani kiviteléről gondolkodtam, kivált miután e szónoki tisztben elődöm a mult évben ez alkalmat, szintoly ügyesen mint sikeresen, oly intézvény megalkotására használta fel, mely az egyetemi

polgárok egy részének anyagi érdekei ápolása körül már eddig is szépen gyümölcsözött.

Érett megfontolás után végre abban állapotam meg, hogy egy az összes egyetemi ifjúságot érintő tárgy felett elmélkedjem, mely egyetemünk változott — és hadd mondjam örömmel: magas rendeltetéséhez s a kor kívánalmaihoz képest — emelkedett állásánál fogva, az előbbi időkétől különböző felfogást követel, s így tárgyalása nem csak korszerűnek, de szükségesnek is mutatkozik.

E tárgy pedig nem egyéb, mint az egyetemi új rendszernek miképeni használása az ifjúság által.

E rendszer kellő méltatására mindenek előtt az egyetemi eszme az, melyet előleg szemügyre kell vennünk.

Az egyetem a legmagasb tanintézet, mely az összes közoktatási rendszert betetőzi; rendeltetése: az ifjút azon fő irányokban kiképezni, melyekben haladnia kell, hogy végrendeltetéséhez mindinkább közeledhessék.

És valamint a fő irány, melyet az embernek rendeltetésénél fogva követnie kell, kettős, t. i. hogy egyfelől mint az emberi társaság tagja a társaság érdekei lehető legsikeresebb előmozdíthatásához járuljon, másfelől pedig, hogy mint egyén a magasb emberinek magában legmagasabb kifejtése által léte czélját valósítsa, — úgy az egyetemnek mint legfőbb képző intézetnek rendeltetése is nem lehet más, mint módot nyújtani az ifjunak magában az egyént, t. i. a magasb emberit, és a polgárt, azaz a társaság tagját, kiképezni.

Mint polgár közvetlenül vagy embertársai testi jóllétét, azaz egészsége fenntartását s a fizikai

élet meghosszabbítását czélozhatják ügyekvései; e végre áll az egyetemen az orvosi kar, mely a természettudományokat tanítja az említett cél valósítására alkalmazni; — vagy embertársa társas jólléte előmozdíthatására készül az ifju, mely végre a jogi és politikai tudományok kara fogadja őt; — s végül a társaság közerkölcsisége s az egyének lelki üdvössége teszi az ember társas működésének tárgyát, melyre a hittudományi kar képzi ki növendékeit.

Másfelől mint egyénnek a bölcsészeti kar tárja fel teremeit mindazon tudományok előadásával, melyek tekintet nélkül a közvetlen gyakorlatra, a szellemi erőknek, az igaz, jó és szép irányában, kifejtését czélozzák.

I.

Mint igyekszik már az egyetem mindez irányokban növendékeit kiképezni?

Ezelőtt egyetemünk nem volt egyéb mint hármasszakiskola, mely szakok mindenikéhez a bölcsészeti kar bővebb gymnásiumként csak előkészületül szolgáltat, s így e kar, mely természeténél fogva az egyetemi eszme legmagasabb kifejezése, melynek t. i. feladása az egyénben az emberit lehető legmagasb kifejlődése felé vezetni, a többinek szolgáló leánya volt, legfelebb segéde az úgynevezett kenyérszakoknak. A hozzá tartozó tudományok előadása — a mennyiben a gymnásiumban is taníttattak — kibővített ismétlés volt ugyan, de mindig csak a tudomány kész eredményeinek közlése dióhéjban, nem maga a tudomány,

mint örök levésben, fejlődésben lévő, élő, vizsgáló, alkotó szellemi munkásság.

Ezen kor — hála a reformi eszmék haladásának — letűnt, midőn is a tanügy független ministeri kézbe kerülván, egyetemi reformterv készült, mely egyetemünket a külföldi egyetemek színvonalára volt emelendő.

Az események rohama e nemzeti javaslatot nem engedé ugyan sem törvéynyé, sem ténynyé válni, de meghozta még is más úton az új rendszert; s habár az teljesgazdagságában még nem fejthette ki nagy horderejű hatását, miután ennek szükséges szellemi feltételeit nem teremthetni meg rendeletekkel, s azok csak az időtől várhatók: rajta vagyunk még is már a haladás pályáján, s már csak önöktől függ, derék akadémiái polgárok, felhasználni mindazt, mit az új intézvény kettős irányban — ugymint polgári és egyéni szak- és általános műveltségi irányban — kiképezésökre nyújt.

Ez új intézvény a tanszabadság minden irányban. Nem említtem a szabadság azon részét, mely tani tekintetben hallgatóg felmentette a tanárt minden elébe irt *kalauz-könyvek* korlátai alól. Ezen az egyetemi eszmét megsemmisítő s az egyetemet gymnásiumi álláspontra leszállító intézkedés a közhaladásal szemben tarthatatlanná válván, rég holt betűvé is lett. De felszabadult a tanítás *iskolai korlátaitól* is, melyek azt kívánták, hogy minden tudomány egészen s ép ezért összevonva tárgyalassék.

Némely alaptudományokra s különösen a szorosb szaktudományokra nézve áll ugyan az most is, mert miután a szigorlatok, melyekhez minden akadémiái fok kötve van, az illető szakbeli ismeretek teljességét szükségkép felteszik, s miután azonfölül némelyek

ezek közül mutatóványokat, kísérleteket, gyakorlati eljárást is igényelnek, kötelessége az egyetemnek azokat a magok teljességében nyújtani, annyival is inkább, mert azok a gymnasiumban mint csupán előkészítő intézetben nem is adatnak elő. De e mellett a tanár fel van hatalmazva, s felhíva, e tudományoknak is egyes részeit, sőt fontosb kérdéseit külön collegiumok tárgyaivá tenni, s azoknak teljes tudományos kimélyesztése által nem annyira a választott tárgyat kimeríteni, mint inkább a tudományos önvizsgálat folytonos alkalmazása által a hallgatóban is az önvizsgáló munkásságot kifejteni s nagyra nevelni, hogy öngondolkodás, önmunkásság segedelmével képes legyen a tudomány minden részeit valódi szabad sajátjává tenni, s ekkép annak tovább képzésére, annak emelésére önállólag is hatni.

Szerencsét kívánok magunknak, hogy e sikert az új intézvény e rövid életéből vett tényleges bizonyítékokkal is kimutathatom. Örömmel hivatkozom t. i. azon tudományos versenyre, melyet az annyi cím alatt maradandó hálánkat kiérdemlett, most lelépett, nagyságos rector nyitott volt, midőn jutalommal buzdította az egyetem polgárait egy természettudományi, egy történelmi s egyszersmind közjogi kérdés megfajtására. Örömmel hivatkozom e versenyre, nem csak azért, mert aránylag szép számú pályázók jelentek meg e versenyen, nem annyira az arany-pályadíjért — ki ezt hiszi, valóban nem ismeri a magyar ifjunemes lelkiületét — mint az elsőség becsületéért; hanem örülök főleg azért, mert a bíráló tanári bizottmányok jelentése szerint e számos pályázók nagy részének dolgozatai — kisebb-nagyobb szerencsével —

annak is adák tanuságát, hogy megtanulták, mikép kell valamely tárgyat vizsgálni, tanulmányozni, tovább fejteni, s a nyert eredményekből tudományos egészet alkotni.

Felszabadult továbbá a tanítás azon korláttól, melyet körüle a kiváltságos tanárság, hogy ne mondjam a tanári monopolium, képezett. Az állam köteles ugyan a tanszékeket tanárokkal betölteni, még azon veszedelemre is, hogy választásában csalódhatik, mely esetben az illető tudományra nézve azon szomorú állapot áll elő, hogy az nem lévén méltán képviselve, nem nyer derék növendékeket, terjesztőket, utódokat, hacsak a szerencsés véletlen nem terem olyakat. Ily szomorú állapot ellen azonban az újabb rendszer szülte *magántanítói intézvény* által biztosítva vagyunk. Ez intézvény bizonyos előfeltételek mellett minden tudós előtt megnyitja a tanítói pályát akkor is, midőn szakja az államtól megbizott tanár által már el van látva. — Minden tudós habilitáltathatja magát, a theologiai szakok kivételével, bármely tudomány nyilvános előadására, s az egyetemi polgárnak viszont szabadságot ad a két, vagy lehetőleg több tanár előadásai közül választani, úgy hogy mindenik tanár bizonyítványa egyformán érvényes, a mennyiben az előadások az egyetemet megillető kívánalmakhoz vannak szabva.

Felesleges bizonyíthatni, mikép a versenytársak léte minden tanárt, már csak a jó hírnév szeretetéből is, igyekvései fokozására sarkal, a jó hírnévnek, mely minden nemesebb kebelre nézve hatalmas rúgó a jeleskedésre bármely téren. De más tekintetben is szorosan össze van a tudomány s az egyetemi tanuló érdeke

ez intézvénynyel szöve. Különbözik t. i. majd minden tudományban, nagyobb-kisebb mértékben, a rendszer, a módszer, a felfogás és előadás, némelyekben maga az elv és tan : s valóban nem kívánatos, hogy az ifju a tudományokat csak épen egy üvegen át kapja, mi némely szakokban szükségkép egyoldaluságra vezet. Sőt épen az által nyer az ifju szabadabb tekintetet az igazságok egyik vagy másik rendszerébe, úgy tanul legsikeresebben önállón gondolkodni, hasonlítani, ítélni, ha azonegy tárgy előtt — különböző tanárok által — különböző szempontból és oldalokról mutattatik fel; igyekezni fog így nem csak eltanulni valamely tudományt, hanem eszének szükséges postulátuma folytán meggyőződésre is fog törekedni; szóval semmi doctrinális haeresistől meg nem ijedve, képes lesz szent Pál szerint „vizsgálni mindent s megtartani a jót“.

A tanszabadság által felszabadult a *tansor* is régi kényszerűségétől. Míg az elébbi rendszer szerint az egyetemi polgárnak a tanokat felsőbb rendeletek által megállapított rendben kellett hallgatnia, úgy hogy egy bizonyos tantárgy hallgatására csak akkor bocsátott, miután egy előbbit már hallgatott volt; a mostani rendszer a tanulót arra hatalmazza fel, hogy — csak igen csekély korlátolás mellett — a hallgatandó tantárgyak sorozatát tetszés szerint választhatja. Nem szenved ugyan kétséget, hogy a tudományok elsajátításában bizonyos belső feltételeken nyugvó egymásután szerint fokozatosan kell haladni : mert vannak tanok, melyek másoknak szükséges előzői, vagy legalább könnyítő előkészítői, s erre nézve állanak is fenn rendeletek, melyek az egymásutánt bizonyos tudomá-

nyokra nézve követelőleg megállapítják. De vannak ismét mások nem csekély számmal, melyekre a mulhatatlan készséget kiki magával hozza a gymnasiumból, vagy melyeket bizonyos alaptudományok hallgatása után párhuzamosan vagy fordított renddel is űzhetni. E szabad tansor pedig szükséges következménye, kiegészítője, sőt előfeltétele a tanulási szabadságnak. Hogy t. i. ennek jótéteményeit minden egyetemi polgár élvezhesse, hogy azonegy tudományt egészben s egyszersmind vagy egymás után külön részeiben művelhesse, hogy azonegy szakban több oldalú felfogás, magasb szempont, önálló tájékozás nyerése végett több tanárt hallgathasson, arra a tanulónak szükségkép bizonyos önelhatározási szabadsággal kell birnia; attól pedig nem igen van okunk félni, hogy a tárgyak sorozatában gyakori és lényeges hibák követtessenek el; lassanként t. i. e részben is bizonyos schemák fejlődnek ki, melyeket az ifjak hagyományosan átvesznek, s a mennyiben minden félévi leczkerend ujságokat, különösen új meg új specialításokat hoz, nem hiányzik a közvetett vagy közvetlen tanácskérés, s törtenik általában az, mi a gyakorlati életben annyiszor: mundus se expedit.

Az új rendszernek egyik nem jelentéktelen pontja a régi mellett létezett félévi vagy évi *examenek eltörlése*, melyet a tanszabadság ellenzői annyira fájlalnak. Mert, — úgy mondanak ők, — a fiatalság tudván, hogy examen alá nem fog vétetni, az egész tanéven át a tanulással nem sokat gondolván, idejét haszontalanságokkal, kártyával, színházjárással, kicsapongásokkal, adósságcsinálással s más hasonló kihágásokkal tölti el, sőt, hogy ideje túlságos feleslegében még a

közügyek nagy gépezetébe is bele mer nyúlni, s nem csak politikai véleménynyel birni, de koronként ezt sajnos tüntetésekkel napfényre is hozni. Fontos ellenvetés, aggasztó tünetek, ha a valósággal meg-egyeznek; s gyors orvoslásra felhívók, ha okuk az új rendszer túl-liberális intézkedéseiben fekszik. De, uraim, a tanszabadság következményeinek ily szín-ekkel ecsetelése oly képet állít elő, mely csak a tapasztalatlant csalhatja meg : mi, kik az ifjúsággal számos évek óta bánunk, kik azt ismertük a régi rendszer alatt, ismerjük az új, már tizenkét éven túl virágzó tanszabadság óta : ez aggodalmat nem oszthatjuk. Voltak mindig hanyagok, csapongók, erkölcstelenek, és dékánaink, azon magasztalt időkben elintézői az áthágások által támadt bajok s apró pöröknek, tudják azt, hogy a régi világ semmivel sem volt jobb a mai-nál, s tanáraink tudják, hogy hallgató terem-ek aránylag nem üresebbek mint egykor voltak. Igen is vannak, mint voltak mindenkor, hanyagok, ifjak, kikben kevés a képesség, a hajlam, a szorgalom, s vajon ezeket az exameni kényszerűség lelkesbökké, szorgalmasbakká tette ? Tudjuk, mert azon időnek nö-vendékei vagyunk, tudjuk, mert azon időben tanítot-tunk : ilyek tanultak nem belső szükség érzetéből, nem alaposan behatólag, hanem hogy látszassék, mintha valamit tettek volna. Vannak, igen is, beval-lom, most is ilyenek. — Ellenben vannak mások ké-pesebbek, szorgalmasak, kik hivatásuk, kik életcéljok komoly öntudatával bírva nem szorulnak az examen ijesztő vázára, azok önelhatározásukban lelik fel a motivumot, mely idejük hasznos felhasználására bírja. S ezek nem csak tárgyaikat tanulják, hanem t a n u l n i

is tanulnak, és ezt az életbe is átviszik magokkal, s tanulnak azontúl is, és tökéletesítik magokat folyvást; míg a kényszerhez szokottak, a kényszer elmúlásával, az egyetemből kilépve, többnyire megszűnnek tanulni, mert komoly önelhatározásból tanulni meg nem szoktak, mert azt komoly önelhatározásból tenni nem törekedtek. S ez nem csak pszichologiai igazság, ez tapasztalati tény egyszersmind. Nézzük a külföldet, nézzük különösen a német egyetemeket, a tanszabadság e bölcsőit! Mely egyetemek nevelnek — nem mondom több tudóst, hisz ez tagadhatatlan tény, melyhez más okok is járulnak, de — több alkalmas szakembert? S a mi ott igaz, ne lenne nálunk is az? S ha ott — mit némelyek felelni fognak — a tudományos érdekeltség, a tanulási szorgalom nagyobb, nem-e nagy része van ebben éppen a tanszabadság régi divatának, mely nálunk még új, s melynek egyik főintézővénye, a magántanárság által feltételezett tanári verseny, nálunk e rövid idő alatt kellő kiterjedésben még ki nem fejtett. De vegyék az eredményeket, kik okoskodásunknak nem hisznek. Ime itt vannak az államvizsgák! Szóljanak a vizsgáló bizottmányok tagjai, kik többnyire tanárok: nem több ismereteket, felsőbb fejlettséget tanusítanak-e ifjaink azokban mint a régi iskolai examenekben? Itt vannak a tudori szigorlatok: szóljanak a tanárok: nem jobban ütnek-e ezek ki mint hajdan? S mit bizonyít, kérdem, az elébb már felemlített jutalomverseny? Vessük össze ezt az 1830-dikival: mennyire öröndetesb sikert mutatott az idei, akár a pályázott ifjak számára, akár dolgozataik becsére nézve! S így mennyivel nagyobb fejlettséget tanusított az új rendszer által, iskolai examenek

nélkül, képzett ifjuság! S mit bizonyít, kérdem, azon szellem, mely ifjainkkal a segélyző egyleteket, a dalárdát létesítetté, mely velök egy irodalmi kör engedményeztetését kérte? Azt-e, hogy hivatkozás, hogy haszontalan időtöltés foglalta el őket, vagy hogy üres idejüket tudomány s művészet üzésével kívánják tölteni, mely : emollit mores, nec sinit esse feros? Mit bizonyít az, hogy többen közülök az irodalomban észrevehetőkké tévék magokat? Azt-e hogy a tanszabadság korának ifjai rosszabbak a dicsért régi időénél? Mit bizonyít az, hogy többen Thalia templomban, egy nehéz művészetben, meglepő sikert fejtettek ki, mit a nemes görög nemzet előtt egy Aeschines, egy Sophokles tenni nem szégyenlett? Hivatkozás-e ez? S akkor, midőn ez ifjak tanulmányaikban is a jelesek közé tartoznak! De menjünk muzeumaink teremibe, nem találkozunk-e ott nagy számban egyetemünk polgáraival? Haszontalan időtöltés-e ez? A sok helyett tekintsünk be egyetemi könyvtárunk statistikájába : s ha úgy találjuk, hogy az új rendszer óta megháromszorodott a látogató ifjak száma, s hogy ott az olvasott tudományos könyvek számának aránya folyvást növekszik : valljuk be őszintén s örömmel, hogy az új rendszer ifjaiban a tanulási vágy és szorgalom az előbbi időkéhez képest tagadhatatlan növekedésben van; s hogy mind ez nem oda mutat, hogy a tanszabadság és axemenek eltörlése ifjainkat hivatkozásra, idejük haszon nélküli eltörlésére csábítja.

Nyomosabbnak látszik azon aggodalom, mely szerint ifjaink examenek által igénybe nem véve, idejüket arra használják fel, hogy politikai dolgokba avatkoznak, s azért nem lehet ez ellenvetést közelebb-

ről meg nem világítanom. Van-e mindenek előtt az egész nagy birodalomban valaki, bármely pártszínezet-
hez tartozzék is, ki mint Ő Felsége hű alattvalója, a
közügy iránti érdekeltséget közönösíteni, eltompítani,
vagy épen elfojtani komolyan akarhatná? Kivált al-
kotmányos birodalomban, s az ifjuság azon osztályá-
ban, melynek tagja ma az egyetem hallgató teremei-
ben serény méhként a tudomány virányain szedi az
anyagot arra, hogy egykor a megyék, az országgyü-
lés teremeiben a közügyekhez hozzá szólhasson, vagy
mint bíró, vagy mint hivatalnok lelkesen és czélsze-
rűen működhessék? Sőt igen, viseltessék az ily ifjuság
érdekkel a közügyek iránt, kövesse figyelemmel a vi-
lág folyását, szerezzé meg jó korán ez úton is azon
tájékozottság elemeit, mely őt alapos, higgadt véle-
mény kiképezésére segíti. Kettős figyelemmel és ha-
szonnal fogja az ilyen az államtudományokat hall-
gatni: mi csak valódi üdvére válhatik egykor az ál-
lamnak. De az akadémiai polgár — bár mennyire lel-
kem mélyéből hangoztatom is e szavakat, hogy egye-
temi kiképeztetésére okvetlenül megkivántatik az, mi-
szerint a szabadságnak szélesebb köre engedtessek
neki, — ne feledje soha, hogy sem koránál, sem ál-
lambani állásánál, sem tudománya és tapasztalása még
mindig tökéletlen voltánál fogva, sem képesülve, sem
jogosulva nincs politikai véleményét, bármi szín alatt,
kivált a fennálló renddel összeütközőleg, tüntetésekkel
kinyilatkoztatni. Az ő rendeltetése tanulni, figyelemmel
követni mindent, észlelni s azt ismeretei tárába fel-
venni, szóval: készülni a pályára, de arra idő előtt
nem tolakodni; megfontolni, hogy szűk köre nem ké-
pesíti az avatkozásra, s a szenvedelmek uralma alatt

álló életkorának feladása ezek mér séklését gyakorlani, s hivatlan kifakadások által a közérdeket nem koczkatatni. Valóban a római nép szabad volt, s a politikai élet nála kifejlett s kiterjedt : de a szabad nép tudta mit csinál, midőn az ifjút addig, míg a praetextát viselé még, minden polgári jogok gyakorlásától eltiltá. Hadd higgyem, hogy önök közt is a tüntetések kora a mult évekkal lejárt!

S ha mégis a tanszabadság ellenzői ily tüntetésekre hivatkoznak, legyen szabad állítanom, hogy nem az examenek eltörlése által nyertnek állított szabad időnek következményei azok : hiszen csak egy pillantás Francziaországra megczáfolja e nézetet, mert hol voltak az ifjuság tüntetései sürűbbek és zajosbak, s hol vannak szigorúbb iskolai korlátok mint ott? Mert nem a tanszabadság, szülője e kicsapongásoknak. Mélyebben fekszenek a kor e jeleinek okai. Az európai állapotokban, a politikai világfolyásban, azon egyetemes érdekeltségben rejlenek azok, melylyel mai nap a nemzetek egymás sorsa — sőt minden osztály a világ, az ország, a köznek ügyei iránt viseltetnek. Ez érdeket kiirtani nem lehet, nem kell : de mérsékelni, irányozni kell, ezt pedig a jövődőre nézve az egyetemi ifjuságnál szükséges kezdeni, nem bárminemű korlátozás, hanem okos felszabadítások által; az által, hogy nem járszalagon vezetjük, hanem hogy lassanként az önképzés, az önelhatározás ösvényére szoktatjuk, nehogy, midőn egykor az életbe kilépend, a meg nem szokott szabadsággal élni nem tudván, minden izgalom prédája, vak eszköze lehessen.

Vegyék önök e közbe vetett szavaimat atyai tanácsul, szem előtt tartva mindig, hogy az önök fel-

adata a készülés, nem a közügyekbei avatkozás, s hogy a szabadságnak — melynek önök is, mint ifjak s mint magyarok, szeretői — nincs nagyobb ellensége, mint az azzali visszaélés.

II.

Vázolván az eddigiekben egyetemi rendszerünk reformját, s eszméket szövén közbe, melyek már is az új rendszer jótéteményeinek mely irányban használására mutatnak, már most választott feladatom tüzetes megoldására térhetek. Itt is a már felvett rend szerint először azon karokról szólok, melyeknek rendeltetése az emberi társaság tagját művelni ki az ifjuban, majd arról, mely elébe az egyén magasabb kifejtése tűzetett ki.

Amazokról, melyek rendeltetése az ember fizikai, továbbá társas jóllétét s lelki üdvét előmozdító polgárok képezése, a szorosán vett szaktudományokat tekintve kevés mondani valóm van. Azokat az állam — igen helyesen — meghatározta, sőt nagyobb részt még a sorozatot is, melyben azok, lehető legczélszerűbben tárgyalandók. Mellőzhetem némely egyes tudományok különös ajánlását : mert mind az orvosi, mind a törvény s politikai karban tárgyalatik az illető encyclopaedia is, mely minden egyes tan vonatkozását a szakhoz tárgyalja, annak szükségességét vagy hasznát meghatározza. De nem mellőzhetem az előkészítő és segédtudományok figyelmes hallgatása, sőt tanulmányozása sürgetését. Miután mai nap min-

den tudomány rendkívüli terjedelemre fejelett ki, a szakképzettség fogalmát mind inkább a gyakorlati tanokra szeretik szorítani, s mind azt mi közvetlenül nem alkalmazható, tudományos fényezésnek nyilvánítani. Ez, tisztelt hallgatóim, a legbiztosabb út a tudományt mesterséggé, az orvost úgy mint a jogászt mesterebberré szállítani le. A tudomány ugyan is igazságok rendszerét közli, melyek szerencsés alkalmazása az egyén szellemi tehetségei kimíveltetése fokától függ. Ugyanis hogy először önmagához, az orvosi kar hallgatóihoz, forduljak : a pathologia és therapia nem logarithmok táblája, melynek segédelmével minden számnak sinusát, cosinusát és tangensét kényelmesen felüthetjük : — megtanulhattuk a betegségek formáinak különféle képeit, meg a különféle gyógyszerek hatását az egészséges, úgy a különféle beteg állapotban levő testre, — de ezek csak szerszámok az orvos kezében, a melyekkel való élést minden egyes esetben csakis önálló gondolkodás és ítélet nyomán határozhatja meg. Minden mi a gondolkodást és ítéletet fejti és élesíti, magasítja az orvos gyakorlati képességét is. Ő minden orvosi működésnél egy eredeti művet állít elő, melynek gyakorlati becse is egyenes arányban álland saját értelmi műveltségével. S itt korántsem elég a szigorúan törvényes gondolkodás, az értelem mathesise, ha szabad magamat így kifejezni : — erre gyakorlati ítélet kell, melynek fő eszköze és tárgya a természetnek tanulmányozása minden jeleneteiben ; azon fenséges törvényszerűségnek, mely szintúgy nyilatkozik a legkisebb vízcseppben mint az égi testek bámulatos rendszereiben, az ázalékféreg életében mint az embernek

árhíttatos tiszteletet gerjesztő organismusában. Mert a természet egy és eloszolhatlan, s bármely részében teljesen csak úgy érthető, ha azt mint egy nagy egészet fogjuk fel.

E kevés mondottakból is láthatni már, mi ropant terjedelmű azon kör, mely az orvos tanulmányozásainak határát képezi, és kell-e hogy arra intsem önöket, miszerint ne csak azon alkalmat használják fel ismereteik bővítésére, mely a magántanítói intézvény üdvös eredménye folytán az orvosi specialitások tanítása által nyújtatik önöknek, hanem hogy tanulmányozásaikba azon tantárgyakat is befogadják, melyek az egyetem más karaiban taníttatván, szoros kapcsolatban állanak az orvosi szaktudományokkal.

Ilyenek a matematika és physika, mik oly fontos tényezőjét képezik úgy a természettudományok, a vegy- és élettan, mint a sebészeti műtan sikeres tanulmányozásának.

De az orvos nem csak a testet gyógyítja, neki még magasb feladat kínálkozik ott és azon irányban, hol a lelki bajok, mint következményei, okai vagy kísérői a testi bajnak, oly számtalan fokokat mutatnak azon vonalig, hol a psyche előuralkodólag, vagy végre önállón is, beteg. Mi mély s concret ismerete az emberi léleknek kívántatik ez állapotok kellő megítélésére, az azokra való hatásra? Mennyiszer kell szereit nem a gyógyszerartárból, hanem lélektani bölcsesége tárából szedni? Nélkülözheti-e e tekintetből a philosophiát, a históriát: a felsőbb, a szellemi élet körüli tapasztalás e két szemét, melynek útján ezt kiegészíti s tudománynya magasítja.

Az említetteken kívül a jogikarban egy tudo-

mány adatik elő, mely az emberi élet fejleményeit éber szemmel kísérő orvosnak, — és a társadalom mozzanataira figyelő jogtudósnak egyaránt szolgál úgy bűvárlataik tárgyául, mint szaktudományuk üzésénél alapul, és ez a jelen korunkban mind orvosgyakorlati, mind államgazdászati tekintetben oly nagy jelentőségű tudomány : a statistika, melyből Aesculáp serény utódja szintoly biztos vezér- és támpontokat nyer szaktudománya sikeres üzésére, mint Themis papja államigazgatói nehéz tisztje teljesítésére.

Ha mindezek mellett az aesthetikai műveltség is hozzájáruland : akkor csak saját boldogságukat mozgatótták elő, mert nem szabad feledniök azt sem, mily fontos az orvos ajánlására a minél nagyobb műveltség, mely a társaság úgy alsóbb mint felsőbb rétegeiben az irántai bizalom leghathatós támasza. Azért tehát, ifju barátim, kik az ember s a társaság egészségügye ápolását tették éltök nemes, de nehéz feladatává, ne hidjék, hogy e magasztos czélt elérhetik, ha egyedül a szorosan vett gyógytudományra bármennyi figyelmet és szorgalmat fordítanak, — sőt hidjék, hogy csak úgy fogják ez ismereteket is embertársaik teljes javára alkalmazhatni, ha jobbok az egyetemes természetvilág, baljok a szellemvilág tudományaival fog kezdet; s ha magokban a gyógyászszal a tudóst, a szellemes társalkodót nemes jelemmel párosítják; csak így leendnek képesek szenvedő embertársaiknak nem csak orvosi, hanem enyhítő s megnyugtató barátjai is lenni.

Önökhöz is nehány szót, a jog és államtudományok növendékei! Gyönyörű azon pálya, melyet önök választottak. Nem egyedül a polgár magán jogai védelme, miktől sokszor az egyén, sőt egész családok

létezése, jövődjé függ, van önök tudományára, ügyes tollukra, mindenek felett pedig az igazság erős szeretetére bízva; nem csak az ártatlannak becsülete, szabadsága, élete várja szónoki erejüktől a mentséget, vagy a sértett társaság és közerkölcsiség, rendülhetlen bosszulóit; nem csak ügyvéd vagy bíró a cím, melyet önök egykor viselni törekednek; a hazának böles törvényekre, közjogainak hű védőkre is van szüksége. Megjő az idő, midőn az önök soraiból nem egy ott ülend a házban, mely törvényt véd, és törvényt hoz. Önök tudják mi befolyása van mai nap a tudománynak a törvényhozásra, az igazságszolgáltatásra, a politikára. Azért önök az észjogot nem mint abstract, külsőleg érvénytelen philosophemák rendszerét fogják tekinteni, hanem mint a tételes jog és állambölcsesség elutasíthatlan alapját, a melyhezi közelkedés mind sürgetőbb követelménye az észnek és az ennek behatása alatt álló jogérzelemnek. A római, a kánoni jogot, nem csak mint saját jogunkra nagy befolyást gyakorlott tényezőket, s mint az európai anyajogok egyikét, a törvényképződés legdúsabb tárlatát, hanem tartalmuk tudományos becsénél fogva is figyelemmel hallgatandják, míg a hazai jogot nem egyedül gyakorlati érvénye arányában tanulandják szorgalommal, hanem mint történeti tényt s mint a magyar szellem dicső nyilatkozását, hazafiúi hű kegyelet tárgyaként tiszteletben tartandják. A politikai tudományokat, minden segédtudományokkal együtt, annál éberebb érdekeltséggel fogják tanulmányozni, mennél inkább meg vannak győződve, hogy a haza ügyei annál szerencsésben fognak eligazodni, mennél nagyobb a politikai értelmiség összege a hazában, s hogy ez értelmi-

ség, e tudomány az, mely lecsillapítja a szenvedélyt, eltávoztatja az utópiákat, engesztel, épít, megnyugtat. De azt ne feledjék önök, hogy egyedül e szakismerek még nem alkotják meg a jogtudóst, az államférfit. Ő sem lehet el azon két biztos kalauz — a philosophia és a historia — nélkül; amaz ismerteti meg vele az embert mint erkölcsi egyént, ez mint a társaság tagját, mit úgy hiszem érinteni elég, bizonyíthatni felesleges. De talán nem felesleges önöknek sürgősen szivökre kötni, hogy egyenlő érdekekkel viseltessenek a hazai és a külföldi történelem iránt. Amaz saját nemzetünk társas természetével, institutióink fejlődése és hatásaival, jellemünk követelményeivel ismerteti meg: emez képessé tesz bennünket hasonlítás által az előbbit kiegészíteni.

A jogász és államférfi hol tollal, hol élő szóval működik. Neki a nyelvvel, a formákkal kell bánni tudnia; neki nem csak a jót védnie, neki győznie is kell, — s itt a kor miveltségét tekintve, a szépnak fegyverét kell forgatni tudnia. Valóban ha van tér, melyen az aesthetikai miveltség hatalmat képez, az önök tere az; sehol nem szembeszökőbb, nem jótékonnyabb, nem közvetlenebb annak sikere. Be fogják tehát önök studiumaik körébe vonni a széptudományt, mint elméletét azon művészetnek, melynek eszközeivel önök, tudományuknak kívánják biztosítani a győzelmet, és be fogják vonni e körbe az irodalmak ismeretét, hogy olvasmányaikat helyes választással és gyakorlati haszonnal intézhessék el.

Nem érzem magamat hivatva azon karra terjesztenem ki beszédemet, mely magasztos céljánál fogva minden egyetemen az első rangot foglalja el, s

nem csak szoros összeköttetésben áll az egyházzal, de szinte teljesen ettől függ is. De e kar is a társaságnak nevel férfiakat, s így midőn őket a tudomány érdekében veszem igénybe, ezt is a társaság érdekében teszem; és azért legyen szabad egy jámbor óhajtást fejeznem ki, s ez az : vajha mód nyújthatnék a hittudományi kar növendékeinek az egyetem művelő eszközeit nagyobb kiterjedésben használniok, mint azt történni tapasztaljuk. Tudva van, hogy a theologiára menők oda egy lyceumi folyamom át jutnak, melyben a philosophiai s a historiai tudományok előadatnak ugyan, de az irodalmak ismerete s a széptudomány, melyek az egyházi szónoknak valódi iskolái, a történeti segédtudományok és a természeti tudományok nem taníttatnak. Már pedig tagadhatatlan, hogy az egyházi férfi csak a minél több oldalú műveltség által tarthatja fenn leginkább díszes állását a mai társaságban, s biztosíthatja hatását épen a társaságra, melynek érdekében létezik. Valóban e rend nagy tekintete és hatása a középkorban műveltségi és tudományos felsőbbsege által vala megállapítva s kivíva : tőle telt ki minden ága az emberi tudománynak, az irodalom szinte kirekesztőleg, a találmányok, a kormányzás, a törvényhozás legnagyobbbrészt az ő érdeme. Ez ma már, különféle okok folytán, nem úgy van; a tudomány közbirtoka lett a világnak. De ma is az a lelkipásztor viszonya a *milliókhoz*, hogy ne csak a közérkölcsiség, hanem a tudomány jótéteményeinek is terjesztője legyen.

III.

Előadván ekkép azokat, miket az egyetem ezen három karának növendékeire nézve szívemen viseltem, hátra van, hogy azon karról szóljak, mely, ha közvetve alapvetője és segéde is egy vagy másnak az előbbieik közül : legfelsőbb jelentősége szerint mindazáltal az, melynek hivatása az embert, mint egyént, a bele oltott adományok kifejlesztése által rendeltetése valószínűsítésére, t. i. a sajátlag emberinek minél magasbra emelésére képesíteni.

A philosophiai karról szólok.

S itt, a helyenként mondottak után rövid lehetek.

Kiemelém, t. i. a polgár minden osztályára nézve a bölcsészet fontosságát : szükséges-e ugyan ezt erősítenem az oktatóról, kit nevelni a philosophiai kar egyik rendeltetése? Róla, kinek feladata épen alapját vetni meg az egyéni kiképezésnek, kinek kettős hivatása a nevelés és tanítás, tehát a kedélyre úgy, mint a képzelem s értelem elkészítésére hatni, kinek tehát az emberi lelket úgy hajlamai, mint képességei szerint ismernie kell, hogy a belénk oltott erkölcsi és értelmi postulátumoknak eleget tehessen. De az ember főleg magának nevelője és oktatója, még pedig egész életén keresztül. Az ismereti anyagot minden formáiban a külvilág, tehát a tapasztalás nyújtja : de ezeket szellemi erőivel ő átdolgozza, megemésztí : tehát gondolkodik, eszméket képez, azaz bölcselkedik, és pedig kiki műveltségi álláspontjához képest. De alig van oly fejletlen elme, mely Isten, világ, ember körül eliga-

zodni ne kívánna, s magának bármi tökéletlen s legalább össze nem függő képzeteket ne alkotna. S mi egyéb a bölcészet, mint azon tudomány, mely e tárgyak körül eligazodnunk tanít? Tudománya annak, mit az összes világ népei és adományozott egyénei gondoltak: mely ismeretekkel aztán kiki tovább fűzi elmélkedéseit, s megalkotja magának — parancsoló követelményei nyomán — a maga bölcészetét. Lehet-e e követelményt felsőbb embernek magában elnémitani, kielégítetlen hagyni? Nem kevésbbé mívelő a történet, vagy is az embervilág ismerete, mikép az az időben megjelenik. A philosophia úgy ismertet meg az emberrel a mint ez magában van: a historia úgy mint a társaságban van. Lehet-e az ember előtt érdekesebb valami az embernél? s mert az ember csak társaságban létesítheti célját, lehet-e a historiát élénk érdekeltsége köréből kihagyni? „Ha nem tudod mi történt, minekelőtte születél, gyermek vagy“ mondja jeles történetírónk Virág Benedek.

De a természeti tudományok is nem csak mint alapjai számos, a közéletre közvetlenül ható tényezőnek, birnak becsesül. Az észnek vannak bennszülött követelményei, melyekre egyenesen azok felelnek. A gyermek minden gyakorlati cél nélkül kérdezi, mitől jönnek a felhők? s az elővilág pásztorai elébb észlelték a csillagok járását, mintsem a hajós azokat kalauzul vette tengeri útjain. Végtelen a gyönyör, melyet a nem egyoldalulag iskolázott elme a természet tüneményein érez, a kő hullásától, a szentivánbogár fényjátékától kezdve a planéták forgásáig s a napsugár tengeréig. S midőn az okokat fürkészi, midőn a nagy mindenség millió tüneményeiben azon egy bámulatos törvénysze-

rüséget fedezi fel : nem lelkesedik-e büszkén a nyert eredményeken ? nem érez-e rendkívüli megelégedést a felismert igazságok felett ? nem buzdul-e áhítatos kegyeletre egy végtelen észnek e bámulatos művei felett ? És így nem hat-e e vizsgálat, e felismerés fejtőleg elméjére, nemesítőleg szívére ? Nincsen-e tehát a természeti tudományoknak művelő hatásuk — nincs-e önálló becsök, habár a világosságot soha nem használók is a rajzolásra, a villanyt a levelezésre ?

De nemkülönben vonzó a vizsgáló észre nézve azon csodálatos törvényesség felismerése is, mely a nyelvekben, azok összeegyeztetése s különbözőzéseiben uralkodik, s azért a nyelveket nem csak mint a társas közlekedésnek eszközét, nem csak mint a népek irodalmi művei élvezhetésére szolgáló kulcsokat tanuljuk, hanem a nyelvtudománynak művelő becsét ép úgy mint a természettudományokét s a lélektanét el kell ismernünk, miután annak s a szóló szervek összehatásának felséges titkait igyekszik felderíteni.

S ajánljam-e különösen a classicai philológiát önök figyelmébe, mely nem csak a görög-római világ nyelveivel ismertet meg, de értenünk tanítja ama két felséges nép irodalmát, mely a keresztény világ összes műveltségének, tudományának, művészetének, számos institutióinak alapja úgy, hogy nála nélkül ezeknek ismerete is örökké tökéletlen, sőt csonka marad.

Nem kisebb jelentőségű az irodalomtörténet s a széptudomány. Emez közli az izlés törvényeit, melyek szerint a szépet az emberi szellem műveiben felismerni, megítélni, élvezni és előállítani tanuljuk ; amaz a különféle népek irodalmi fejlődésével, termékeivel ismeret meg, s olvasásaink körül tanácsadóul szolgál. Szük-

ség-e mondanom, hogy e téren egy ág, a magyarnak nemzeti irodalma az, melyet minden magyarnak mulhatlanul ismerni, még pedig történeti fejlődésében s egyes jelesebb műveiben aesthetikailag megbírálni ismerni illik?

Sok az, tisztelt egyetemi polgárok, mit mai nap a tudományok nagy kiterjedése, az élet soknemű gyakorlati szükségéi szerint a társaság mivelte tagjának tudni kell. S azt az egyetemi tanévek aránylag szűk körében mind elsajátítani nem lehet. Az, egy élet feladása. Az emberi tudás végtelen, az önművelésben nincs megállapodás. A tudomány embere szíftója, őrzője azon szent tűznek, melyet Isten az emberi kebelben gyújtott: a műveltségnek, mely maga veszi ki az embert az állatiaságból, s emeli feljebb, közelebb azon legfőbb szellemhez, melynek képére önnön szellemünk van teremtvé. Önök tanulása sem érhet véget, s ne is érjen. De — és ezt hídják önök, mert a tapasztalás kétségen kívül helyzi — az alapot ifjúságukban vethetik csak meg, s az egyetem az, mely ez alapvetést nyújtja. Kivételes esetek az autodidaxis, az öntanulás hősei, s ezek is mennyivel gyorsabban, biztonságban, könnyebben érnek vala czélt, ha ez alapot megnyerik!

Ismétlem: az egyetemi pálya nyújtja az alapot. Ezt fontolják meg, s ne úgy okoskodjanak, mint némelyek: „Ez mind iskolai bölcsesség! az élet az igaz iskola. Ifju vagyok, hadd éljem ifjúságom világát; hosszú az élet, majd helyrehozom“ s így tovább.

Nem! most van ideje a tanulás megtanulásának, most az alapvetésnek. Amaz nélkül mindig felületes, emez nélkül mindig tökéletlen és hézagos marad tudásunk. Csak ez alapon lesz termékeny az önök további olvasása, tapasztalása; csak így fognak minden újabban nyert ismeretet a maga helyére besorolni, elvekre visszavinni.

Sok az, mit önöknek ajánlottam? de a tanulási képesség is hathatós az önök korában és viszonyaik közt, midőn az még egyetlen feladatuk. Rendkívüli az, mit az ifju szellem elsajátítani bir, kivált ha teendőit helyesen beosztja. A szaktudományt tekintsék munkának: az általános műveltségre vezető tudományok útja szolgáljon szellemök tágulására, élvezetnek, mulatságnak, mert a munka átváltoztatása felér a pihenéssel. S ha önök így készülnek, a tanulás mind könnyebb s az alap megnyerte után élvezet lesz, nem munka. E szellem töltse el önöket, így használják fel önök ifjúságuk éveit, erejét s az elreppenő alkalmat: s áldásai lesznek a hazának, mert díszszel töltendik be a helyet, a hová a sors állítandja; áldásai egykor családjoknak, melyet nem csak eltartani, hanem szinte az emberiség magasabb fokára foghatnak emelni; áldásai végre önmagoknak, élvezetében azon gyönyörnek, melyet a művelt ember — daczára még az élet csapkodó hullámainak is — önkebelében lel. S ez áldások biztos reményében fogjanak önök teljes, erős feltétellel az új tanév munkáihoz, s önökkel lesz az isteni segítség!

